

Литвиненко А.І. Інструментальне виконавство Полтавщини другої половини ХІХ – початку ХХ століття (до проблеми становлення регіональної музичної культури) / А. І. Литвиненко // Мистецтвознавчі аспекти славістики: Наукові записки культурологічного семінару. – Вип. 2. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2002. – С. 81–89.

А. Литвиненко

м. Київ

**ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ВИКОНАВСТВО ПОЛТАВЩИНИ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
(ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ)**

У статті проаналізовано інструментальне виконавство Полтавщини другої половини ХІХ – початку ХХ століть, розвиток якого відбувався під впливом європейських і національних культурних традицій. Виявлено й схарактеризовано традиційні для України форми музикування: кріпацькі театри, вокальні й інструментальні капели; домашнє музикування (у середовищі дворянства і музично освіченої інтелігенції); мистецькі гуртки та спілки.

Ключові слова: інструментальне виконавство Полтавщини другої половини ХІХ – початку ХХ століть, кріпацькі театри, капели, домашнє музикування, мистецькі гуртки, спілки.

Інструментальне виконавство на Полтавщині другої половини ХІХ – початку ХХ століть розвивалося під впливом європейських і національних культурних традицій та було представлене широким загалом традиційних для України форм музикування:

- кріпацькі театри, вокальні й інструментальні капели;
- український театр;

- кобзарське мистецтво;
- домашнє музикування (у середовищі дворянства і музично освіченої інтелігенції);
- мистецькі гуртки та спілки.

За даними історичних джерел перші музичні осередки на території Лівобережної України початку XVIII століття виникли саме на Полтавщині. Музичні цехи спочатку було відкрито у Полтаві (1662 р.), потім у Прилуках (1686), Стародубі (1705 р.), Ніжині (1729 р.), Чернігові (1734 р.), Харкові (1780 р.) та ін. [2. с. 318].

Найвідомішими центрами кріпацької музичної культури стали маєтки полтавських поміщиків Трощинських (Кийбинці), Капністів (Обухівка), Галаганів (Сокиринці), Гарновських (Качанівка). Дослідники Д. Щербаківський, І. Павловський, О. Казимиров, В. Жук наводять цікаві дані про поміщицькі оркестри. Серед найвідоміших – капела миргородського поміщика Галицького, виступ якої часто супроводжував поміщицькі бали; кріпацький оркестр П. Булюбаша із села Гриньки – учасника благодійних концертів; оркестр поміщика Раковича із Прилуцького повіту, який за рішенням Полтавського генерал-губернатора Репніна-Волконського у складі 23 осіб був переданий на утримання дирекції Полтавського театру.

Найвизначнішим явищем кріпацької музичної культури не лише на Полтавщині, а й в Україні загалом був оркестр поміщиків Галаганів. Колектив не припиняв своєї діяльності упродовж більше ста років і належав декільком поколінням родини. Його заснував у середині XVIII століття Іван Галаган у селі Сокиринцях. Найбільшого розквіту оркестр зазнав, перебуваючи у власності одного з онуків Галагана – Петра Григоровича, який жив у селі Дігтярі на Полтавщині. Для розвитку оркестру власник не шкодував коштів, усіляко заохочував музикантів, талановитих відряджав навчатися за кордон. Серед професійно підготовлених виконавців були учні видатного німецького скрипаля Людвіга Шпора. Неабиякою майстерністю відзначався кріпосний

музикант Артем Наруга, який упродовж трьох років навчався грі на віолончелі та скрипці у всесвітньо відомого польського скрипаля Кароля Ліпінського.

У 30-х роках XIX століття керівництво оркестром здійснював вихованець Празької консерваторії Доменік Краузе. Відгуки про діяльність колективу і його керівника читаємо на сторінках газети «Северная пчела»: «Щодо оркестру П. Г. Галагана, треба сказати без перебільшення, що він може витримати критику знавця-музиканта. Не почувши його, важко повірити, що можна в селі зі своїх дворових людей виховати таких музикантів. Не кажучи вже про смак і знання музики самого хазяїна, потрібно віддати йому належне за вміння вибрати відмінного капельмейстера в особі п. Краузе. Чудово знаючи генерал-бас і контрапункт, він уміє передати іншим свої знання, уміє захопити учнів музикою, розвиває музичний смак на знаменитих творах Європи, зокрема музичної Німеччини» [3]. Репертуар оркестру вражає своєю складністю: симфонічні твори Л. ван Бетховена, Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона, Г. Берліоза, Д. Мейєрбера, Л. Шпора. До співпраці з оркестром неодноразово залучалися й відомі професійні виконавці: М. Маркевич (учень Дж. Фільда), віолончеліст А. Голенковський, піаніст Р. Бертольд.

Як бачимо, кріпацькі театри й оркестри на Полтавщині мали ознаки професіоналізму:

- до участі у спектаклях залучалися професійні актори, зокрема зі столичних театрів;
- значна частина членів оркестрових капел навчалися у провідних освітніх закладах Європи;
- репертуар театральних постановок містив твори провідних російських і зарубіжних драматургів;
- до оркестрового репертуару входили твори західноєвропейських класиків;

У цілому, діяльність провідних письменників і драматургів регіону у театральній сфері (створення театрального репертуару і здійснення постановок

українською мовою) стимулювала розвиток українського професійного театрального мистецтва на Полтавщині.

Важливу роль у розвитку музичної культури краю мало домашнє музикування. Упродовж першої половини ХІХ століття у сім'ях полтавського дворянства воно поступово стало найпопулярнішою формою навчання гри на музичних інструментах. Незважаючи на аматорський характер, музичне середовище Полтавщини першої половини ХІХ століття сприяло вихованню багатьох визначних музикантів. Найяскравішими постатями стали юні піаністи-віртуози Тимофій Шпаковський та Андрій Родзянко.

Обдарованість і професіоналізм молодого піаніста Тимофія Шпаковського сягнули справжніх висот, гідно вписавши ім'я музиканта до числа перших вітчизняних піаністів-гастролерів поряд з Антоном Герке, Миколою Кашевським, сестрами Вірою і Наталією Погожевими.

Тимофій Шпаковський народився 29 грудня 1829 року в селі Березівка Полтавської губернії у родині вчителя музики. Початкову музичну освіту здобув під опікою батька та у спілкуванні зі своїм старшим братом, який також мав неабиякі музичні здібності і добре грав на скрипці. У дев'ятирічному віці Тимофій легко виконував на фортепіано твори відомих піаністів-віртуозів і композиторів С. Тальберга й А. Л. Гензельта. З огляду на виняткову обдарованість своїх дітей, батько Шпаковських вирушає із синами у гастрольну подорож містами Росії. У 1840 році Т. Шпаковському вдалося виступити на одній із найбільших сцен Москви (залі Шляхетного зібрання) і виконати четвертий концерт К. Калькбрєннера і варіації А. Герца. Прихильні відгуки московської критики, а також підтримка чеського піаніста і композитора Олександра Дрейшока, який гастролював на той час у Москві, спонукали музикантів продовжити мандрівку до Лейпцига, де відкрилася створена Ф. Мендельсоном консерваторія. По дорозі юний музикант виступав з концертами у Варшаві та Дрездені. У Лейпцигу Ф. Мендельсон, який майже не займався педагогікою, зробив виняток для молодого піаніста з огляду на

його геніальність. Півроку щоденного навчання у видатного композитора і спілкування Шпаковського з Мендельсоном сприяли швидкому зростанню професійної майстерності молодого музиканта.

Наприкінці 1844 року Шпаковський виступає з гастрольми у Дрездені, а в 1845, переїхавши до Відня, упродовж семи років працює під керівництвом професора Віденської консерваторії І. Фішгофа.

Повернувшись 1852 року до Росії, Т. Шпаковський гастролує у Львові, Кам'янці-Подільському, Києві, Харкові, Курську та ін. Його перші концерти у Петербурзі й Москві відбулися 1853 року. Після вдалого «бойового хрещення» у столицях ім'я музиканта посіло почесне місце поряд з іменами видатних діячів концертної естради тих років: Антона і Миколи Рубінштейнів, Теодора Лешетицького, Карла Давидова. Пізніше Тимофій Шпаковський багато гастролує у провінції, пише ряд фортепіанних п'єс (українські рапсодії, мазурки, пісні без слів, тарантелу). 26 березня 1860 року у Харкові він блискуче виконав концерт Ф. Мендельсона (*d-moll*) й інші твори німецького композитора. Це був один із останніх виступів геніального піаніста з Полтавщини. Виснажений з дитячих років напруженим гастрольним життям, Т. Шпаковський помер у Харкові у травні 1861 року. Мистецька діяльність Тимофія Шпаковського мала й педагогічний ухил. Серед його учнів була талановита піаністка Катерина Протопопова – у майбутньому дружина Олександра Бородіна.

У старовинній дворянській родині Родзянків (село Родзянки Хорольського повіту) завжди велику увагу приділяли музичному вихованню [5, с. 243]. Глава сім'ї Платон Гаврилович Родзянко, предводитель дворянства Хорольського повіту, дуже любив музику і прилучав до музикування усіх своїх дітей. Його дружина була донькою рідного дядька Михайла Глінки – Івана Андрійовича, який, за словами композитора, був чудовим музикантом, «мав удома великий запас різноманітних п'єс, переважно увертюр для фортепіано в 4 руки: Керубіні, Мегюля, Моцарта, Спонтіні, Россіні» [1, с. 78].

У родинному помісті Родзянків завжди звучала музика. Усі діти (два сини і три доньки) добре грали на фортепіано і співали. Свідком одного із сімейних концертів став відомий російський поет Афанасій Фет, про що згодом захоплено писав у своїх спогадах: «Увійшовши до величезної зали, я був вражений, побачивши виконання за чотирма роялями однієї й тієї ж п'єси в 16 рук. Виконавцями були усі члени родини. Скінчивши гру, господар сказав мені: “Не дивуйтеся нашому домашньому концертові. Ми всі природжені музиканти, починаючи з мене, який грає на всіх музичних інструментах. Навіть і гувернантка наша прекрасно читає ноти”» [11].

Грі на фортепіано членів сім'ї Родзянків навчав чеський музикант, вихованець Празької консерваторії Костер. Завдяки його професіоналізму та наполегливості молодший син Родзянків Андрій, маючи непересічні музичні здібності, швидко досягнув величезних успіхів у піанізмі. Перший виступ десятилітнього піаніста відбувся в Одесі на концерті флейтиста Саккетті, де він блискуче виконав Фантазії К. Краля на теми з «Роберта-Диявола» Дж. Мейєрбера, впевнено заявивши про свій талант.

Незважаючи на те, що професійна доля Андрія Родзянка не була безпосередньо пов'язана з музикою (у 1861 році він закінчив історико-філологічний факультет Київського імператорського університету св. Володимира), його музична біографія була дуже яскравою і творчо різноманітною. Концертна діяльність музиканта була пов'язана виключно з Петербургом, де за сприяння Олександра Даргомижського його зарахували до членів Імператорського російського музичного товариства. Неодноразово беручи участь у симфонічних концертах Петербурзького відділення ІРМТ, музикант щоразу отримував схвальні оцінки у колі столичних рецензентів. Його першу появу перед петербурзькою аудиторією Олександр Серов назвав «блискучою у повному розумінні цього слова», а виконання Концерту на голландські теми французького композитора А. Ш. Літольфа на одному із концертів ІРМТ – «майстерним і захоплюючим» [10]. Серов передрікав А. Родзянку «...лаври на музичному терені, оскільки в його віртуозності переважає, насамперед,

музичний толк, а прекрасно розвинутий механізм є лише засобом для осмислення. Це прямий шлях до Веймара, а звідти до європейських, усесвітніх успіхів» [10].

Початок 60-х років був найбільш успішним у концертній діяльності талановитого піаніста. Головна дирекція ІРМТ ухвалила кандидатуру Родзянка на виконання 28 січня 1861 року квінтету Р. Шумана разом із визнаними музикантами: Г. Венявським, К. Альбрехтом, І. Вейкманом та ін. Завдяки дружній підтримці О. Серова А. Родзянко брав участь в одному з його авторських вечорів, де виконав концерт Ф. Ліста, а в березні 1861 року на одному із «Слов'янських концертів», присвяченому пам'яті чеського письменника В. Ганки, в його виконанні звучали власні «Фантазії на чеські народні пісні». Цього ж року піаніст блискуче виконав п'ятий концерт Л. ван Бетховена у Петербурзі, а також концерти Ф. Мендельсона і К. Вебера під час гастролей у Павловську [7, с. 248].

У наступні роки Андрій Родзянко поступово припиняє музичну діяльність і повертається на батьківщину, де працює на посаді почесного громадського судді Хорольського повіту [5, с. 259].

Як бачимо, середовище домашнього музикування Полтавщини першої половини ХІХ століття було сприятливим для виховання музикантів-професіоналів. Саме завдяки таким високим стартовим позиціям стало можливим подальше творче зростання і професійна самореалізація музикантів уже за межами регіону, в умовах європейських музично-освітніх традицій, на теренах професійної музичної культури. Діяльність полтавських музикантів істотно збагатила палітру музичного виконавства Російської імперії 40–60 років ХІХ століття.

Традиції музичного виконавства на Полтавщині продовжували інтенсивно розвиватися й у другій половині ХІХ століття. Як і в попередній період, музика не переставала виконувати функції атрибуту шляхетності і водночас задовольняла потреби у творчості. Адже переважна більшість полтавських адвокатів, лікарів, учителів, працівників банківських і кредитних

установ, службовців земської управи та ін. крім своєї основної спеціальності мали ще й ґрунтовну музичну освіту, часто консерваторську. Домашні концерти заповнювали прогалину гастрольно-концертного життя, яке у цей період на Полтавщині лише набирало своїх обертів. Отож придбати ноти і розучити вдома популярні улюблені твори відомих композиторів або новинки сучасних авторів було простіше, ніж дочекатися відвідин чергової музичної знаменитості. Тому і звучали в полтавських будинках концерти Л. ван Бетховена, Ф. Мендельсона, Е. Гріґа, А. Рубінштейна, Ф. Ліста; симфонії П. Чайковського, Ф. Шуберта, Р. Шумана, Й. Брамса в обробці для фортепіано чи струнного квартету; сонати О. Глазунова, фортепіанні твори С. Рахманінова. Багато полтавських родин мали вдома цілі комплекти оркестрових інструментів, два і навіть три роялі, що давало можливість виконувати симфонічні й оперні твори, швидко реагувати на новинки композиторської творчості. Саме такими були музичні вечори, що проходили у будинках чеського композитора Алоїза Єдлічки та його доньки Катерини; службовця банку й активного учасника симфонічних концертів місцевого ІРМТ Семена Григоровича Зайцева; працівника Полтавської земської управи і видавця газети «Полтавщина» Василя Яковича Головні і його дружини Надії Миколаївни; викладача фортепіано музичної школи Феофанії Базилевич Юлії Миколаївни Кошевської; композитора і піаністки Ганни Андріївни Семенченко; полтавського музиканта і громадського діяча Дмитра Ахшарумова; у сім'ї Марії та Петра Старицьких; місцевої аматорки Катерини Чарниш. Солідна музична освіта Леоніда Лісовського та його дружини, вихованки Смольного інституту Варвари Лісовської, давала їм можливість задовольнити власні мистецькі запити виконанням досить складного музичного репертуару.

У Полтаві жив і працював службовцем Полтавських кредитних установ Олександр Милорадович, учень М. Римського-Корсакова, який спілкувався з ним ще з часів навчання у Санкт-Петербурзі, добре знав В. Стасова і М. Мусоргського. У Полтавському інституті шляхетних дівчат упродовж багатьох

років викладав музику і хоровий спів один із найталановитіших віолончелістів у місті, учень С. Монюшка, прекрасний педагог і музикант, учасник симфонічних зібрань і квартетних вечорів Полтавського ІРМТ Микола Іванович Вонсовський. Любила влаштовувати домашні музичні вечори, а також вечори й ранки для дітей, талановита піаністка, викладач Полтавського інституту шляхетних дівчат Юлія Миколаївна Кошевська.

Як бачимо, музичне життя тогочасної Полтави було надзвичайно інтенсивним, поступово заповнювало всі сфери людського спілкування, плавно перетікаючи із концертних залів у навчальні класи, а звідти – у затишні оселі ошатних полтавських будинків, супроводжуючи як великосвітські раути чи поважні прийоми, так і прості дружні чаювання.

Розкішною спорудою, де постійно лунали звуки музики і жваві дискусії з різних мистецьких питань, був будинок викладачів Полтавського інституту шляхетних дівчат, який перебував на утриманні Полтавського садівництва. «Будинок з казенними квартирами для службовців був прекрасним, світлим, з усіма зручностями. Приємно було заходити сюди і недаремно щовечора то в одній, то в іншій затишній квартирі відчувалося веселе життя, спів, сміх, звуки музики, дзвін посуду тощо», – згадує Л. Лісовський [4, арк. 2].

Серед палких шанувальників музичних заходів були представники полтавської знаті (віце-губернатор з дружиною, директор полтавського Петровського корпусу предводитель дворянства С. Є. Бразоль), які крім улаштування домашніх прийомів постійно відвідували учнівські музичні вечори і ранки, а також цікавилися музичними подіями, що відбувалися у місті.

Щирою поціновувачкою музики була начальниця Інституту шляхетних дівчат графиня Апраксіна, яка любила і сама виконувала італійські народні пісні і популярні романси Ф. П. Тості, акомпануючи собі на мандоліні, роялі чи фісгармонії. До участі у музикуванні господиня часто запрошувала своїх колег Леоніда Лісовського та Юлію Кошевську, насолоджуючись у їхньому майстерному виконанні концертами Е. Гріга.

Класична музика часто звучала в будинку шляхетної полтавки Катерини Афанасіївни Чарниш. «Ця дама, незважаючи на незначну глухоту одного вуха, була ідеальною партнеркою для гри в чотири руки», – пригадує у своїх мемуарах Л. Лісовський. Її природна музикальність і технічна вправність під час виконання у перекладі для фортепіано «Патетичної симфонії» П. Чайковського і симфоній (*C-dur* і *h-moll*) Ф. Шуберта могли задовольнити навіть найприскіпливішого професіонала» [4, арк. 12].

Музику любили й у родині адвоката Сергія Юрійовича та Ганни Андріївни Семенченків. Традиції домашнього музикування донька перейняла від батьківської родини. В інтелігентній сім'ї Шимкових завжди звучала музика. Батько Ганни Андріївни Андрій Петрович Шимков – нащадок дворянського роду Полтавської губернії, вихованець Полтавської гімназії і фізико-математичного факультету Харківського університету, а згодом професор фізики цього навчального закладу. Його дружина – учениця професора Теодора Куллака, постійно грала на фортепіано, була музично ґрунтованою і високоосвіченою.

Можна з упевненістю сказати, що причетність до музики полтавської інтелігенції була необхідною самореалізацією внутрішніх потреб особистості. Музикою займалися майже всі, навіть ті, хто не мав до цього хисту, проте бажав мати достойний вигляд у світському товаристві. Про таких виконавців з притаманною йому долею іронії згадує Леонід Лісовський: «Була у Полтаві велика шанувальниця музики без усяких до того здібностей Надія Вікторівна Янович (одна із родичок М. Гоголя). Вона дуже любила грати у чотири руки, але все звичайно в “черепашому” темпі, без ніякої узгодженості з партнером. До того ж потім, розповідаючи кому-небудь зі своїх знайомих про свою гру, додавала, наприклад: “Вчора ми з Марією Володимирівною грали в чотири руки скрипковий концерт Мендельсона, вийшло дуже мило, розійшлися всього на два такти (!)” [4, арк. 11].

Неабияким знавцем музики вважав себе і службовець банку Семен Григорович Зайцев. Без музичної освіти, проте зі щирим бажанням бути

причетним до мистецтва, він безкоштовно і з великим задоволенням грав в оркестрі Д. Ахшарумова на литаврах. «І хотілося шановному Семену Григоровичу бути перед очима у публіки, а тому він завжди грав стоячи і його висока фігура у глибині оркестру височіла, як дзвіниця кафедрального собору. А щоб зайвий раз не привертати увагу, Зайцев стояв усю п'єсу від початку до кінця. Можна було подумати, чи не контролер це бува?.. У товаристві він дуже любляв вдавати з себе досвідченого старого музиканта з музичними зв'язками, мало не в усіх містах Росії», – пише Л. Лісовський [4, арк. 21].

Задовольнити свої мистецькі запити у придбанні музичної літератури полтавці могли у музичному магазині спадкоємців Т. В. Калливоди, який утримував повірений Іван Миколайович Глебов. Магазин Глебова був одним із головних у Полтаві, добре відомих місцевому населенню торгових осередків, де можна було придбати музичні інструменти й різноманітну нотну літературу.

Видатним явищем у мистецькому житті Полтави початку ХХ століття був гурток камерної музики під керівництвом відомого російського художника-передвижника Григорія Григоровича Мясоєдова. Неабиякий знавець і любитель музичного мистецтва Г. Мясоєдов, оселившись у передмісті Полтави 1909 року, організував домашній камерний ансамбль. Один із його учасників, відомий український мистецтвознавець Віктор Степанович Оголевець, захоплений «красою гайднівських квартетів», які слухав у будинку видатного художника, присвятив Г. Мясоєдову спогади [7].

До складу гуртка Г. Мясоєдова входили переважно музиканти-аматори: земські службовці, юридичні особи, студенти, військовослужбовці, учителі, представники місцевої інтелігенції. Серед музикантів колективу була й піаністка зі спеціальною музичною освітою Марія Антонівна Шимкова, яку Г. Мясоєдов високо цінував за професіоналізм і високий рівень виконавської майстерності: «Її виконання відзначалося високою технікою, м'якістю, задушевністю» [7, с. 14]. Партію першої скрипки в ансамблі виконував

талановитий учень Л. Ауера Пилип Федорович Климентов, на віолончелі грав здібний музикант Семен Семенович Комісаржевський. Ансамблем керував Григорій Мясоєдов – невтомний, темпераментний музикант, виконавець партій другої скрипки й альту. Полтавські любителі музики завжди із задоволенням відгукувалися на запрошення художника, який навіть у досить поважному віці брав приватні уроки скрипкової гри у відомого музиканта, професора Леопольда Ауера, а його особисте знайомство із композиторами-кучкістами, П. І. Чайковським та Л. М. Толстим додавали особі митця особливого авторитету.

Про перші враження від роботи створеного ним колективу Г. Мясоєдов із задоволенням повідомляв у листі до своєї родички А. І. Кривцової¹ (1909): «Щосуботи збиралася компанія музикантів і грали до ночі. Врешті-решт я завершив улаштування в Полтаві музичного гуртка, і справа ніби йде. <...> Ми почали збиратися у деяких любителів у місті². Налагоджуються знайомства, а далі побачимо» [7].

З метою забезпечення успішної діяльності ансамблю Г. Мясоєдов зібрав у себе вдома велику нотну бібліотеку із камерних творів Баха, Генделя, Чайковського, Бородіна, Гречанінова, дбав про укомплектування виконавців необхідними музичними інструментами. «Наша музика тривала далеко за північ і ми поверталися додому безлюдними провулками передмістя, осяяного лише Чумацьким Шляхом», – пригадує В. Оголевець. Улюбленими творами Г. Мясоєдова були тріо П. Чайковського, А. Аренського, О. Бородіна, О. Гречанінова. «Крейцерову сонату» Бетховена у виконанні Климентова і Шимкової готовий був слухати щодня, згадуючи Ясну Поляну і бесіди з Львом Миколайовичем Толстим. Цінував також струнні квартети Гайдна, особливо «Сім слів Рятівника». Цим квартетом він часто відкривав зібрання, цитуючи по-латині підзаголовки і перекладаючи їх російською» [7].

---

¹ Кривцова А. І. – дружина брата Є. Мясоєдової.

² Йдеться про сім'ю Оголевців.

Палкий прихильник і щирий поціновувач класичної музики Г. Мясоєдов не заспокоювався навіть тоді, коли музичне зібрання з об'єктивних причин відкладалося. У такі вечори він запрошував до музикування Віктора Оголевця, виконуючи з ним у дуеті нескладні твори Віотті, Вівальді, Боккеріні.

Захоплений успішною роботою полтавського камерного ансамблю, Г. Мясоєдов намагався організувати подібний колектив і в Санкт-Петербурзі, де перебував восени 1909 року. Проте інертність столичних друзів, чи то відсутність відповідних умов і брак часу, не дозволили художникові здійснити свій намір [8, с. 19–20].

У цілому, музичне виконавство на Полтавщині досліджуваного періоду мало усі ознаки професіоналізації:

– поступове ускладнення й урізноманітнення форм музичного виконавства від кріпацьких театрів, інструментальних і вокальних капел XVIII – першої половини XIX століття – до різноманітних форм домашнього музикування, гуртків, спілок упродовж другої половини XIX – на початку XX століть;

- висока фахова підготовка учасників виконавського процесу;
- широкий спектр виконуваних творів.

Література

1. *Глінка М. И.* Литературное наследие. – Ленинград–Москва: Музгиз. – Т. 1., 1952.
2. Історія української музики: В 6 т. / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Т. Рильського. – Т. 1. Від найдавніших часів до середини XIX століття / Ред. М. М. Гордійчук та ін. – 448 с.; Т. 2. Друга половина XIX століття / Ред. Т. П. Булат та ін. – 464 с.; Т. 3. Кінець XIX – початок XX століття / Ред. колегія М. П. Загайкевич, А. П. Калениченко, Н. Ф. Семененко. – 424 с.; Т. 4. 1917–1941 / Ред. колегія Л. О. Пархоменко, О. У. Литвинова, Б. М. Фільц. – 595 с. – Київ: Наукова думка, 1989–1992.

3. *Кибальчич Н. И.* Музыка внутри России // Северная пчела, 1840. – № 294.
4. *Лисовский Л.* Десять лет в Полтаве (1899–1909). Из дневников и воспоминаний: В 10 вып. – 1990. – Вып. II. // Институт рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. І-39631, 39 арк.
5. *Натансон В.* Русские пианисты 40–50-х годов XIX века // Вопросы музыкального исполнительства. – Москва: Государственное музыкальное издательство, 1962. – Вып. 3. – 347 с.
6. *Натансон В.* Русские пианисты 40–50-х годов XIX века // Вопросы музыкального исполнительства. – Москва: Государственное музыкальное издательство, 1962. – Вып. 3. – 347 с.
7. *Оголевец В.* Воспоминания о Г. Г. Мясоедове. – Москва: Искусство, 1981. – 95 с.
8. *Оголевец В.* Г. Г. Мясоедов. Письма, документы, воспоминания. – Москва: Искусство, 1972.
9. *Павловский И. Ф.* К истории Полтавского дворянства 1802–1902. Очерки по архивным данным. Вып. 2. – Полтава, 1906. – 277 с.
10. *Серов А. Н.* Три последние вечера РМО. Критические статьи. – Санкт-Петербург, 1895. – Т. 3. – 129 с.
11. *Фет А.* Ранние годы моей жизни. – Москва, 1893. – 523 с.